

جایگاه نماز در پیشرفت اقتصادی؛ نماز و فعالیت های اقتصادی

سالم

رمضان بوجاری

چکیده:

مقاله حاضر به بررسی آثار روانی نماز بر سبک زندگی و اقتصاد سالم و اثرات نماز در بعد اقتصادی اشاره دارد. در این نوشتار به ذکر آثار و نشانه های اقتصادی نماز پرداخته شده است. اسلام علاوه بر اهمیت و آداب و شرایط و از همه مهم تر آثار آن، ضمن تأیید نماز به صورت یک امر تعبدی، آن را عاملی بسیار مهم در جهت اصلاح نفس و شکوفایی استعداد و عامل سوق انسان به صراط مستقیم و در نهایت قرب الهی معرفی نموده و در کنار آثار فردی فراوانش آن را موجب اصلاح جامعه، اقتصاد سالم و کنترل نظم می شود و اثرات نماز را در عرصه اقتصادی می توان در سایه توجه به افزایش تعاون اجتماعی، زمینه ساز تقلیل دامنه کنترل رسمی دولت و در نتیجه کاهش هزینه های مالی، افزایش پس انداز، افزایش سرمایه گذاری مشروع، محور زمینه های مفاسد اقتصادی، افزایش تعهد شغلی و انضباط و بهره وری اقتصادی دانست. در اسلام به همان اندازه که به مسائل معنوی و دینی اهمیت داده شده به مسائل اقتصادی نیز بهاء داده شده است. بخش مصرف در حوزه اقتصادی، یکی از بخش های مهم است هر گونه دست یابی به انسان کامل و جامعه سالم، نیازمند توجه کامل به حوزه اقتصادی است. از نظر اسلام، در حوزه مصرف آن چه مهم است کم مصرف کردن نیست بلکه درست و به جا مصرف کردن است. به هر حال میانه روی در مصرف و اعتدال در معاش یکی از وظایف مهمی است که پیامبر(ص) و وظیفه خود می دانست. و باید با بهره گیری از نکات ارزنده نماز همچون حی الی خیر العمل، حی الی الفلاح و .. زمینه ای را برای رشد و شکوفایی اقتصادی فراهم آوریم.

واژگان کلیدی: نماز، اقتصاد سالم، اسلام، نظم اقتصادی، اعتدال در مصرف.

مقدمه:

اسلام به عنوان کامل ترین و سالم ترین راهنمای زندگی، مجموعه کامل شناختی و دستوری را برای دست یابی به کمال در عرصه های زندگی دنیوی و اخروی فراهم آورده است. بخش مصرف در حوزه اقتصادی، یکی از بخش های مهم است که آموزه های شناختی و دستوری اسلام و قرآن در آن بخش، در حجم بسیار بالایی است؛ زیرا از نظر آموزه های و حیانی اسلام، هرگونه دست یابی به انسان کامل و جامعه سالم، نیازمند توجه کامل به حوزه اقتصادی است (موسوی، ۱۳۷۵). توجه به اقتصاد و مسائل آن، به معنای توجه دقیق و کامل به مأموریت و مسئولیت الهی وی می باشد. (ایروانی، ۱۳۸۰).

دست یابی به الگوی درست و صحیح کار، تولید و مصرف به عنوان بخش مهم و اساسی، در حوزه اقتصادی و تحقق جامعه جهانی براساس اصول محوری عدالت اسلامی، زمانی ممکن است که ملاک های اقتصاد سالم و درست شناخته شود. بی آگاهی از معیارهای اصول اقتصاد سالم، نمی توان امید آن را داشت که به الگوی درستی در بخش های مختلف اقتصاد از جمله مصرف دست یافت. از این رو، لازم است که پیش از هر حرکت اصلاحی، نخست شناخت جامع و کاملی از اصول اقتصاد سالم و اهداف آن داشته باشیم، تا گام های اصلاحی در بخش های مختلف از جمله تولید، کار و مصرف براساس آن اصول و معیارها انجام پذیرد (میرمعزی، ۱۳۸۱) ارائه الگوی مناسب تولید و کار و مصرف به معنای ارائه الگوی مدیریت و نظارت در سرمایه ها و منابع ملی و توزیع در عرضه آن هست که در آیاتی از جمله در داستان حضرت یوسف (ع)، بدان اشاره شده است؛ بنابراین لازم است از هر گونه سوءاستفاده در بخش مدیریت (بخصوص مدیریت دولتی) جلوگیری شود که این خود یکی از منابع مهم افزایش ثروت و سرمایه ملی برای دستیابی به شکوفایی و پیشرفت اقتصادی است. امروزه مبارزه با اسراف، صرفه جویی و تلاش در رشد تولید ملی هم به لحاظ شرعی و عقلی و هم از جنبه های اقتصادی یک ضرورت انکار ناپذیر در اقتصاد هر کشوری است و بدون مبارزه

اصولی و بنیادین با پدیده تجمل گرایی و اسراف دستیابی به اقتصادی شکوفا و توسعه یافته امکان پذیر نیست. اما باید به یاد داشت که مقابله با مفاسد، کاری دشوار و کاملاً تخصصی بوده و نیازمند احاطه و درایت مسئولان می باشد. این امر بسیار فراتر از رسیدگی به چند پرونده فساد اقتصادی بوده، مستلزم اتخاذ راهکارهای حساب شده و ایجاد تدابیر لازم برای جلوگیری از تجمل گرایی و فساد در جامعه است. با انجام فرائض دینی از جمله نماز می توان ایمان به خدا و روز آخرت را در میان افراد تقویت کرد و از ایجاد فساد در درون سازمان ها و جامعه جلوگیری کرد. در این مقاله برآنیم که تأثیر نماز را در کاهش اثرات فساد اداری بررسی نمائیم. قرآن کریم مهم ترین دلیل بعثت انبیا را مبارزه با مفاسد اجتماعی و استقرار قسط و عدل می داند. تا در جامعه ای اصلاحات صورت نگیرد و عدالت تحقق نپذیرد، عموم مردم توحیدی نخواهند شد. لذا حضرت موسی (ع) به هنگام رفتن به میقات، به برادرش هارون توصیه می کند که در مسیر اصلاح افراد و جامعه گام بردارد. (اعراف، آیه ۱۴۲) حضرت شعیب نیز هدف خود را اصلاح جامعه می دانست (هود، آیه ۸۸) جایگاه نماز در پیشرفت اقتصادی:

تمامی انبیاء به نماز سفارش شده اند و خود نیز بر اقامه آن کوشیده اند. از این رو نماز به عنوان مهمترین میراث پیامبران الهی از آدم تا خاتم است. شناخت کارکردهای نماز در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و... و بررسی آثار و نتایج حاصله از آن در شکل گیری رفتارها، اتخاذ روشها، تعیین استراتژیها و اهداف عمومی اجتماعی و به تعبیر دیگر ظهور نهاد اجتماعی بنام نماز با تجلی اشکال جمعه، جماعت، عیدین و مستحبات می تواند ابعدی از اسرار این فریضه الهی را بگشاید و رازهای نایافته جدیدی را برای ما واگویی کند. در نوشتار حاضر تلاش شده است میان مباحث اقتصادی و رفتار مذهبی نماز روابط و نسبتهایی کشف و تبیین گردد. هدف اصلی از نگارش این مقاله واکاوی عناصر و مؤلفه های نظام اقتصادی اسلام و تبیین هماهنگی این امور با یکدیگر در جهت اهداف نظام اقتصادی

اسلام است. بیان مساله: امروزه بیش از هر زمان دیگری، نیازمند تفکر و اندیشه درباره اثرات و کارکردهای تربیتی، اجتماعی، اقتصادی نماز در رفتار نمازگزاران هستیم

به عنوان مثال ریشه کن کردن فقر یکی از اهداف اقتصادی است و توزیع عادلانه ثروت سبب مادی این مهم است. در نظام اقتصادی مبتنی بر جهان بینی مادی تنها چنین اسبابی (سبب های مادی) مورد توجه قرار می گیرد و سبب های غیر مادی و غیبی ریشه کن شدن فقر انکار می شود. در حالیکه در نظام اقتصادی اسلام، این اسباب از اهمیت ویژه ای برخوردار است. ائمه معصومین (علیهم السلام) عواملی مانند کمک خواستن از خداوند، کردار نیک، صدقه دادن، نماز شب گزاردن و ذکر لاحول ولا قوه الا بالله را سبب از میان رفتن فقر دانسته اند (ری شهری، ۱۳۷۷: ۴۸). تقوی و نزول برکات الهی ولوا اهل القری آمنو و اتقوا لفتحنا علیهم برکات من السماء والارض و لکن کذبو فاخذناهم بما كانوا یکسبون (اعراف، ۹۶) «اگر مردم شهرها و آبادیها ایمان می آوردند و تقوی پیشه می کردند، قطعاً برکاتی از آسمان و زمین بر آنها می گشودیم ولی آنان به جای ایمان تکذیب کردند و کفر ورزیدند پس ما هم به خاطر کردارشان، آنان را با قهر خود گرفتیم.» از این آیه چنین استنباط می شود که باید اکثریت جامعه اهل ایمان و تقوا باشند (اهل القری) تا مشمول الطاف و برکات شوند و نیز می توان همچنین استنباط نمود که سرمایه گذاری روی فرهنگ معنوی جامعه، بازده اقتصادی هم دارد.

تعامل در نماز نماز، به ویژه نمازهای جماعت و جمعه زمینه ساز ایجاد بستر مناسبی برای تعاملات بین گروهی (ما و گروههای نمازگزار و اقشار و طبقات مختلف) شده و این تعاملات است که باعث ایجاد تفاهم بین گروهی می گردد.

نماز به عنوان یکی از واجبات دین و رکن و پیش شرط پذیرش سایر اعمال انسان مسلمان در این رابطه نقش تعیین کننده ای دارد. بنابراین برای آنکه همه مردم به سعادت برسند تحقق این امور لازم است. محتوای تحقیق موضوع اصلی تحقیق ارائه تعریفی از نظام اقتصادی اسلام و بررسی عناصر مرتبط با نماز در قالب این نظام است. ارائه تعریفی از نظام اقتصادی اسلام، ما را

قادر می سازد تا با مواردی از اهداف و کارکردهای اقتصادی نماز بیشتر آشنا شویم. هم در زندگی شخصی به آن بهاء دهیم و هم شرایط و امکانات برقراری و اقامه آن را در سطح جامعه فراهم نمائیم. بررسی موارد رفتار اقتصادی مرتبط با نماز به ما کمک می کند تا زمینه شخصیت رشد یافته را در خود فراهم نموده، با اثرات نماز بر توسعه همه جانبه جامعه و روش آن آشنایی منظم تر حاصل شود. قضایا و متن تحلیل الگوی رفتاری معصوم در نماز * رفتار امام امیرالمومنین (ع) در حال نماز و دستگیری مستمند. یکی از صفات معصومین (ع) دستگیری از فقرا در پرتو برکات نماز است. همیشه محرومانی به مساجد روانه می شدند و مشکلات خود را با نمازگزاران در میان می گذاشتند و در آن مکان مقدس آن را حل می کردند. ("آیه انما ولیکم الله و رسوله و الذین آمنوا الذین یقیمون الصلوه و یؤتون الزکوٰه و هم راکعون" مانده ۵۵). این آیه ناظر بر سیره عملی معصومین در رسیدگی به نیازمندان توأم با اقامه نماز است. "این رفتار" توجه از نماز به استمداد و کمک به فقرا، توجه از فریضه ای الهی به کار خدایی دیگر است. زیرا در قرآن، قرض دادن به مردم، قرض دادن به خدا می باشد "من ذالذی یقرض الله قرضاً حسناً" بقره (۲۴۵). رسیدگی به فقرا در کنار غالب برنامه های دینی توصیه شده است. در کنار نماز پرداخت زکات آمده است. در کنار جبران روزه خواری، اطعام ۶۰ فقیر، در مراسم قربانی حج اعطاء گوشت قربانی به فقرا، در کنار شادی عید فطر، نان رسانی به فقرا، در عید قربان گوشت رسانی به فقرا، در جهاد، اختصاص بخشی از غنایم به فقرا و در کفار بعضی از گناهان سیر کردن فقرا تعیین شده است. (قرائتی، ۱۳۹۰: ۵۶). * پیوند نماز با حق الناس در نماز باید لباس و مکان مباح باشد، غصبی نباشد. "اگر در هنگام نماز طلبکاری به انسان مراجعه کند و طلب خود را بخواهد. لازم است ابتدا طلب او پرداخت شود و سپس به اقامه نماز پردازیم. و حتی اگر تاخیر در پرداخت برای طلبکار مشکل آفرین باشد، می توان نماز را شکست و بدهی خود را پرداخت نمود (قرائتی ۱۳۹۰: ۵۶). * در نماز علاوه بر هدایت خواهی، از خداوند تقاضای جدایی از غضب شدگان را داریم "غیرالمغضوب

علیهم" در قرآن افرادی مانند فرعون و قارون و ابولهب و امت هایی همچون قوم عاد، ثمود و بنی اسرائیل به عنوان غضب شدگان معرفی شده اند. در آیات متعددی از قرآن ویژگی ها و مصادیق آنها بیان شده است. *پیوند نماز با لقمه حلال در روایات می خوانیم: مثال کسانی که با لقمه حرام عبادت می کنند، مثال کسانی است که روی شن های نرم خانه می سازند. "العباده مع اکل الحرام کالبناء علی الرمل" (بحار جلد ۸۱، ۲۵۸). *پیوند نماز با رزق و روزی: قرآن می فرماید: هرکس از خدا اعراض کند، زندگی سخت و تنگی خواهد داشت. "و من اعرض عن ذکرى فان له معیشتا ضنکاً" (طه، ۱۲۴) و در حدیث می خوانیم: "والصلوة الیل تجلب الرزق"، نماز شب سبب جلب روزی است. همچنین از عوامل مردود شدن نماز، حلال نبودن طعام، لباس و مسکن است. کسی که غذایش از حرام باشد و پوشاک او از مال حرام تهیه شده باشد و یا مسکن و فضای نماز او از مال حرام و یا غضب بدست آمده باشد و یا حقوق شرعیه اموال خود را پرداخت نکند نماز وی مورد قبول درگاه احدیت قرار نمیگیرد. امام علی (ع) می فرماید: انظر فیهم تصلی و علی ما تصلی ان لم تکن من وجهه و حلّی فلا قبول (حر عاملی، ۱۳۶۸: جلد ۳، ۲۳۰). *در دین اسلام تاکید فراوانی بر انجام فریضه زکات و پرداخت آن شده است. در آیاتی از قرآن کریم پیرو اقامه نماز تاکید بر پرداخت زکات می باشد. از این رو در روایات صادره از معصومین (علیهم السلام) یکی از شرایط قبول نماز، پرداخت زکات (چه به معنای عام و چه خاص) معرفی شده است. امام صادق (ع) فرمودند: کسیکه زکات ندهد نمازش بی حاصل است و کسیکه وسع نداشته باشد زکاتش پذیرفته نیست (ری شهری، ۱۳۷۷: جلد ۷، ۳۱۱). بنابراین اگر کسی نماز بخواند در حالی که زکات مالش به گردش باشد نمازش مقبول درگاه الهی نیست و نمی تواند به مدارج بالای انسانیت برسد. همچنین اگر فرض کنیم شخصی زکات مالش را پرداخت می کند ولی نماز نمی خواند چنین زکاتی نیز چون ورع و تقوی همراهش نیست مقبول درگاه الهی نمی شود. شاید به خاطر اهمیت دادن به پیوند نماز و زکات می باشد که در قرآن نماز و زکات بارها در کنار

یکدیگر آمده اند. "نماز را برپای دارید و زکات را ادا کنید و هر کار خیری را که برای خود از پیش می فرستید آن را نزد خدا در سرای دیگری خواهید یافت، خداوند به اعمال شما بینا ست" (بقره ۱۱۰) همچنین خدا در قرآن می فرماید: به بندگان من که ایمان آورده اند بگو "نماز را برپای دارند و از آنچه به آنها روزی داده ایم پنهان و آشکار انفاق کنند پیش از آنکه روزی فرارسد که نه در آن خرید و فروشی است، نه دوستی" (ابراهیم آیه ۳۱). بطوری که مشخص است در این آیه و آیاتی از این قبیل، نماز و زکات در کنار هم آمده است، گویی می خواهد توجه کسانی را که شناخت ها و باورهایشان را اصلاح کرده اند و ایمان آورده اند، به ارتباط با خلق خدا متوجه سازد. اقامه نماز و پرداخت زکات در جامعه، نقطه پیوند این دو فریضه می باشد. بدین معنی که نماز ارتباط با خدا و زکات علاوه بر اینکه برای خدا پرداخت می شود، ارتباط با خلق خدا نیز محسوب می شود، و در حقیقت این دو عبادت در شکل گیری این دو نوع ارتباط در جامعه اسلامی است. همچنین ریشه جامعه آرمانی اسلامی، عبادت خداوند و تداوم این ارتباط و ارتباط با خلق خدا از طریق رفع نیازهای مادی آنها و نیز احساس مسئولیت در مورد شیوع فساد در جامعه و مبارزه با انحراف عقیده، اخلاق و عمل افراد جامعه با امر به معروف و نهی از منکر است. به عبارت دیگر جامعه آرمانی اسلام با اقامه نماز و پرداخت زکات و احساس مسئولیت افراد و انجام امر به معروف و نهی از منکر تحقق می یابد. *نماز و زکات، دوری از اسراف «اسراف به معنای تجاوز از مرز اعتدال در هر کار است. اسراف مراتبی دارد که کمترین آن در متون اسلامی دور ریختن چیزهای قابل مصرف و بالا ترین مرتبه آن، برتری جویی و تجاوز به حقوق مردم است» (ری شهری ۳۴۹، ۱۳۷۷). این اسراف و زیاده روی نیز آثاری دارد: حضرت عیسی (ع) خطاب به قوم خویش می فرماید: «ای بنی اسرائیل، در خوردن زیاده روی نکنید، همانا زیاد خوردن، بسیار خوابیدن است و هر کس زیاد بخوابد، نماز و عبادتش کم خواهد بود و آنگاه در زمره غافلان به شمار خواهد آمد» (عزیزی، ۱۳۷۵: ۵۷). در مورد امور زندگی، هر افراط و تفریطی را می توان اسراف شمرد.

مثلاً، پرداخت نکردن زکات و نیز انفاق هایی که موجب فقر خود انفاق کننده می شود، از مهمترین مصادیق اسراف می باشد. ولی در صورتی که انجام وظایف از روی آگاهی باشد، تمام جنبه های زندگی انسان بدون هیچ تجاوزی به حقوق دیگران و خود رشد می کند. در مواردی نحوه انفاق افراد می تواند به عنوان شاخص رشد اجتماعی و دینی آنان محسوب شود. «پولهایی که به عنوان انفاق مصرف می نمایند و نوع مصارفی که انتخاب می کنند، نشانگر سطح رشد اجتماعی و اسلامی مردم است» (واعظی نژاد، ۱۳۷۹: ۳۱).

نقش و اثر اقتصادی نماز:

برای نماز می توان اثر اقتصادی از آثار دنیوی را نیز بر شمرد شاید کسی بگوید که نماز چگونه می تواند تأثیر اقتصادی برای فرد داشته باشد؟ جواب این سؤال این است که کسی معتقد است خالق متعال رزاق است و روزی همه به اراده و خواست اوست برای او هیچ مانعی وجود ندارد که روزی شخص را در اثر عبادت و نماز به او برساند حال ممکن است برای کسی به صورت مستقیم این امر صورت گیرد یا به صورت غیر مستقیم که با خیر و برکت دادن در کسب و کار و معیشت او بواسطه عبادت مخصوصاً نماز حاصل شود در این قسمت جریان تفضل خداوند به صدیقه طاهره حضرت زهرا (علیه السلام) را ذکر می کنیم تا این مطلب روشن شود که در زندگی معصومین عنایت خداوند به صورت مستقیم اثر اقتصادی عبادت و نماز آنان مشهود می شود. حضرت فاطمه (علیها السلام) شخصاً به نماز علاقه فراوانی داشت و هر وقت می خواست از خدا چیزی بخواهد متوسل به نماز می شود. روزی حضرت علی (علیه السلام) به منزل خود وارد شد بعد از آن سه روز بر حضرت علی (علیه السلام) و زهرا (علیها السلام) گذشت که چیزی به عنوان غذا نخورده بودند علی (علیه السلام) وارد منزل شد دید که رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) نشسته و فاطمه (علیها السلام) نماز می خواند و بین این دو نفر چیزی (طبق سرپوشیده است وقتی که فاطمه (علیها

السلام) از نماز فارغ شد روپوش را از آن برداشت دید که کاسه ای مملو از نان و گوشت است .)

حضرت علی (علیه السلام) فرمود یا فاطمه این از کجا برایت آمده است؟ گفت از جانب خدا نازل گردیده خدا به هر که بخواند روزی می دهد رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمود آیا می خواهید نظیر این را برای شما نقل کنم؟ گفتند بلی فرمود یا علی مثال شما مثل زکریا است که هر وقت بر حضرت مریم وارد می شد می دید که او در محراب عبادت است و در پیشگاه وی خوراک مهیا نموده است می فرمود ای مریم این از کجا آمده است؟ حضرت مریم جواب می داد از جانب خدا، خدا به هر کسی که بخواند روزی می دهد آنگاه آن غذا را یک ماه خوردند و آن کاسه همان ظرفی است که حضرت قائم مهدی (عج) در آن غذا می خورد و آن ظرف اکنون نزد ما (امام باقر (علیه السلام)) موجود است

آری زهرا که بنام فرموده رسول مکرم اسلام بهترین و والاترین زن است و مقام او از حضرت مریم هم بالاتر است می تواند با یک دعای خود و با یک درخواست خود از خدا طعام بهشتی برایش مهیا شود اما همین بانوی گرامی را در طول زندگی کوتاه خود می بینیم که بیشتر با سختی و زحمت امور خود را می گذراند و حتی در طول زندگی مشترک خود با امیرمؤمنان هم سعی بر این دارد تا همانند سایر زنان و افراد جامعه زندگی کند و سختی ها و مشکلات را تحمل می کند تا برای دیگران الگو و نمونه کاملی باشد و آنجا که نماز و دعا و نیایش هم دارد فقط بخاطر درخواست طعام نیست بلکه از شوق و علاقه او به خداوند است که همیشه در محراب عبادت و راز و نیاز است .

در اینجا مناسبت دارد که نماز استغاثه به حضرت فاطمه (علیها السلام) را نیز ذکر کنیم تا در شدائد و سختی ها آن بانوی عظیم الشان را واسطه و شفیع به درگاه خداوند قرار دهیم. روایت شده که هر گاه حاجتی داری دو رکعت نماز به جا آور و پس از سلام ۳ بار تکبیر بگو و پس از تسبیح حضرت فاطمه (علیها السلام) به سجده برو یکصد مرتبه بگو یا مولاتی یا

فاطمه اغیثینی سپس جانب راست صورت را به زمین بگذارد و صد مرتبه بگو سپس جانب چپ را بر زمین گذارد و صد مرتبه بگو و بعد پیشانی را به سجده گذاشته و صد مرتبه بگو و حاجت خود را یاد کن به خواست خداوند حاجت برآورده می شود

همانگونه که بیان شد گاهی هم برکت و اثر نماز برای شخص بصورت غیر مستقیم در اقتصاد و کسب و کار و امور زندگی او مؤثر است همانگونه که از آیه آخر سوره جمعه این معنا گرفته می شود در آیه آخر سوره جمعه حالت توبیخی و سرزنشی دارد برای کسانی که پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) را در حال خطبه خواندن نماز جمعه رها می کردند و با شنیدن صدای کاروانها و فروشندگان برای لهو یا تجارت به طرف آنها می رفتند که می فرماید :

و اذا رأوا تجاره او لهما انفضوا اليها و تركوك قائما بعد خداوند برای اینکه به اینها بفهماند که استفاده و منفعت بردن به کسب و تجارت ظاهری نیست و اگر خداوند بخواهد از طریق اطاعت و عبادت او خیر و برکت به افراد بخشیده می شود .

لذا در ادامه آیه شریفه به پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) می گوید که به آنها بگو آنچه نزد خداست بهتر است از لهو (سرگرمی) و از تجارت و خداست که بهترین روزی دهندگان است و اگر از این می ترسید که روزی شما با آمدن در نماز جمعه و ماندن تا پایان نماز بریده شود سخت در اشتباه هستید می فرماید: قل ما عند الله خير من اللهو و من التجاره و الله خير الرزاقين

و از همین جا هم می توانیم استنباط کنیم و بدست بیاوریم که معامله و تجارت در هنگام نماز مخصوصاً نماز جمعه مورد کراهه شارع مقدس است و از این جهت چنین معاملاتی مکروه می باشد. از این آیه شریفه سور جمعه و از این مباحث مطرح شده این معنا برای ما به دست می آید که اثر و برکت نماز گاهی مستقیم است همانگونه که در نماز حضرت زهرا (علیها السلام) بیان شد و گاهی غیر مستقیم که برای غیر چهارده معصوم (علیهم السلام) می

باشد البته احتمال دارد برای دیگران هم اثر مستقیم داشته باشد اما مسلماً اثر غیر مستقیم در زندگی آنها دارد که خداوند خیر و برکت در کسب و کار و امور مادی زندگی آنها قرار دهد مساجد الگو شوند:

یکی از مصداق‌های بارز تاکیدات اسلام به عدم اسراف در حوزه انرژی کمتر مصرف کردن آب در بحث وضو یا غسل است. اسلام بیان می‌کند وضو باید با یک لیوان آب گرفته شود تا آبی هدر نرود و یا برای غسل می‌گوید آب باید مانند روغن به بدن مالیده شود تا از مصرف زیاد آن پرهیز شود. اسلام احکام زیادی در بحث مصرف بهینه انرژی دارد که نباید تنها در حد گفتن باشد، در خود مساجد تلاش می‌شود این دستورات به کار گرفته شود و برای مثال در فصل سرما استفاده از بخاری یا در فصل گرما استفاده از کولر در مساجد باید به گونه‌ای باشد که کمترین میزان انرژی به هدر رود.

شیرآلاتی که در مساجد استفاده می‌شود نباید به گونه‌ای باشد که آب را هدر دهد، می‌گوید: لازم است که چنین امکاناتی برای مساجد تهیه شود. بهینه‌سازی مصرف انرژی در مساجد باید به صورت حکم از سوی متولیان ابلاغ شود. در این زمینه مساجد باید خود نمونه الگوی مصرف باشند.

تنها نباید در مساجد از صرفه‌جویی صحبت کرد بلکه باید به مردم در مساجد بگوییم تا آنها در خانه‌هایشان این‌گونه عمل کنند.

سخنرانی‌ها در مساجد در زمینه درست مصرف کردن انرژی‌ها مقطعی است و متأسفانه خصلت انسان‌ها فراموش کاری است. در مسجدی بحثی در خصوص حفظ زبان داشته‌ایم چقدر واقعاً به آن عمل شده است؟ یک گفتن داریم یک عمل کردن؛ اگر انسان دنبال عمل باشد، عمل می‌کند و انسانی هم که اهل عمل نیست می‌شود همان حکایت یک گوش در و یکی دروازه.

فرهنگ سازی تنها با گفتن و کتاب نوشتن ممکن نیست برای فرهنگ سازی باید برنامه داشت، تبلیغات و اطلاع کرد. سخنرانی امامان جماعات به تنهایی کافی نیست زیرا مشکل به این طریق برطرف نمی‌شود.

نقش منبرها به عنوان رسانه‌ای در دست ائمه جماعات:

در موضوع کمتر مصرف کردن به‌ویژه در زمینه حامل‌های انرژی به طور قطع ائمه جماعات به دلیل وظیفه امر به معروف و نهی از منکر و تاکید زیاد دین اسلام بر اسراف نکردن و همچنین نظر مقام معظم رهبری نسبت به اصلاح الگوی مصرف، قطعاً پیش از نمازها در مساجد صحبت می‌شود

برای نمونه در وضوخانه‌ها تذکراتی به صورت کتبی نصب شده است و در زمینه حامل‌های انرژی به‌ویژه در فصل سرما و مباحث گرمایشی آن به طور قطع در زمان خروج مردم از مساجد تذکراتی به خادمان مسجد به جهت خاموش کردن سیستم‌ها داده می‌شود. در زمینه بهینه مصرف کردن انرژی برق نیز تذکراتی داده شده است
بهترین مکان برای فرهنگ سازی در این زمینه، منبری است که مردم را پای سخنرانی‌ها جمع می‌کند و البته این رسانه‌ای در دست ائمه جماعات است.
اسلام برای مصرف آب برنامه دارد:

اسلام برای بحث وضو پیش‌بینی کرده تا کمتر آب هدر رود، اضافه می‌کند: پیش‌بینی اسلام این است که سه مشت آب (یک مشت برای صورت، یک مشت برای دست راست و یک مشت برای دست چپ) برای وضو استفاده شود اما در برخی مواقع می‌بینم متأسفانه اهل مسجد به این امر دقت نمی‌کنند و شیرهای آب هنگام وضو باز است.

متأسفانه برخی بانوان به علت وسواس در شست‌وشو آب زیادی هدر می‌دهند، اضافه می‌کند: حتی بانوان در بحث غسل نیز بسیار آب هدر می‌دهند. در حالی که اسلام در بحث غسل

می‌فرماید انسان می‌تواند با سه کیلو آب غسل کند. علی‌رغم اینکه مسلمانان نیاز زیادی به آب و تطهیر دارند اما اسلام هم برنامه‌ای دارد که آب زیاد مصرف نشود. پیش‌نمازان علاوه بر توصیه به کمتر مصرف کردن آب، به صرفه‌جویی در تمام انرژی‌ها برق و گاز نیز تذکر می‌دهند، می‌گویند: این منابع سرمایه ملی است و همه باید درست از آن استفاده کنند. این سرمایه ملی برای آیندگان است و باید از آن حفاظت کنیم تا آن‌ها با مشکل روبرو نشوند: خداوند در آیه سوره ۳۱ سوره اعراف می‌فرماید «وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ؛ بخورید و بیاشامید و اسراف نکنید که خداوند مسرفان را دوست ندارد» اسراف ممکن است در غذا، آب و یا هر وضعیت دیگری اتفاق افتد، ادامه می‌دهد: به دلیل اینکه عمده مصرف در بخش آب، گاز و برق است، باید در این خصوص تذکراتی داده شود. ، واژه اسراف بیش از ۲۳ بار در آیات متعدد قرآن به اشکال مختلف به کار رفته است و این واژه به معنای هرگونه کوتاهی، زیاده‌روی، تجاوز از حد اعتدال و گرایش به سوی افراط و تفریط است، بنابراین چه بهتر که مسجد، خانه خدا الگوی مصرف بهینه در بحث انرژی باشد و فرهنگ سازی و افزایش آگاهی مردم از این مکان آغاز شود. توجه به اقداماتی مانند صرفه‌جویی، در کنار فعالیت‌های چشم‌گیر می‌تواند موجب گرایش روزافزون مردم به اقدامات فرهنگی و مذهبی به خصوص در حوزه نماز شود

نماز و کسب روزی حلال:

روح منکرستیزی جاری در جسم نماز شائبه هرگونه حرام خواری و تجاوز به حقوق دیگران را نفی می‌کند و خود بهترین تضمین‌کننده سلامت اقتصادی در جامعه است. اولین و مهم‌ترین مسئله در طهارت قلب، لقمه است که از مسائل مهم زندگانی بشر کسب روزی حلال می‌باشد. روح منکرستیزی نماز تا بدان پایه نیرومند و قاطع عرصه حیات را از پلیدیهای حرام

می زداید که حتی تکمه یا نخعی حرام و غضبی در لباس نمازگزار، کل نماز را ابطال می کند: مراجع عظام تقلید، غضبی بودن لباس و مکان نمازگزار را از مبطلات مبرهن نماز می دانند. عدالت اقتصادی:

از دیگر اصول اقتصاد سالم از نظر قرآن، عدالت اقتصادی است. عدالت اقتصادی (قسط) به معنای قراردادن هر چیزی در جای مناسب آن است. به این معنا که حق هر چیزی می بایست به شکل قسطی و بخش شده ادا شود و هیچ کوتاهی نسبت به شخص یا جامعه صورت نگیرد. این بدان معناست که ثروت و نعمت ها و منابع و امکانات و فرصت های جامعه می بایست به صورت عادلانه میان همه شهروندان تقسیم شود و حق هیچ کس ضایع و تباہ نشود (مهدوی کنی، ۱۳۷۹). از این رو، ایجاد عدالت اقتصادی از برنامه های اصلی در اقتصاد سالم است که در دستور عمل تمامی پیامبران قرار داشته است و همه، مسئول و مأمور بودند تا با تغییر در شیوه های زندگی و اصلاح بینش و نگرش مردم و تحریک آنان به قیام و نهضت در راستای کسب قسط و عدالت بکوشند. (حدید آیه ۲۵) تقسیم اموال و نعمت ها و ثروت ها از جمله وظایف و مأموریت ها پیامبر(ص) و در نتیجه دولت اسلامی است که می خواهد اقتصاد سالم را بر پا نماید؛ زیرا رعایت عدل و انصاف در امور اقتصادی، شرط دست یابی جوامع به خیر و سعادت است (اعراف آیه ۸۵ و نیز هود آیات ۸۵ و ۸۶ و اسراء آیه ۳۵) از این رو بدون عدالت نمی توان آمیدی به سعادت جمعی داشت.

اصول اقتصاد سالم در تحلیل قرآنی:

اقتصاد در بینش و نگرش اسلامی از جایگاه و اهمیت ویژه ای برخوردار است. این مطلب را بارها شنیده ایم که: کاد الفقر کفرا؛ نزدیک است که فقر، آدمی را به کفر بکشاند؛ زیرا کمبود و یا کاهش امکانات به معنای عدم برخورداری شخص یا جامعه از نعمتی است که می تواند آدمی یا جامعه را به سوی کمال سوق دهد. کفر به معنای پوشاندن و ناسپاسی، زمانی رخ می دهد که انسان نتواند به شناخت و باوری درست نسبت به چیزی یا کسی برسد. فقر و نداری،

زمینه بسیار مناسبی را فراهم می آورد تا آدمی به این شناخت و باور نرسد و در مسیر ضد کمالی گام بردارد؛ زیرا فقر و ناداری بر وی فشار مضاعفی را وارد می سازد که در نقص و کاستی بماند و کمالی را درک نکند. از این رو در تحلیل قرآنی، برخورداری انسان یا جامعه از نعمت های الهی و ثروت به معنا و مفهوم عنایت الهی نسبت به شخص یا جامعه است. (سبا آیه ۱۵) زیرا راه تأمین سعادت و خوشبختی واقعی انسان در سایه توحید و سلامت امور اقتصادی و دست یابی به نعمت و ثروت است (اعراف آیه ۸۵ و هود آیات ۸۴ تا ۸۶). از نظر اسلام و قرآن، اقتصاد و ثروت هر شخص و جامعه ای به معنای آن است که مایه قوام خود را یافته باشد. از این رو خداوند در آیه ۵ سوره نساء از واگذاری آن به دست ناهلان و سفیهانی که نمی دانند از ثروت خویش چگونه استفاده کنند بر حذر می دارد (میرمعزی، ۱۳۷۸).

پیامبران الهی همواره این مأموریت را داشته اند که به معیشت مردم توجه کنند و حتی برخی از پیامبران چون حضرت شعیب (ع) و حضرت یوسف مأموریت داشتند تا به اصلاح روابط اقتصادی جامعه، هم پای اصلاح اعتقادات مردم بپردازند و حتی برای هدایت و اصلاح الگوهای اقتصادی خود زمام مدیریت اقتصادی را در دست گیرند. (اعراف آیه ۸۵ و شعراء آیات ۱۷۷ تا ۱۸۳ و نیز یوسف آیات ۴۷ تا ۵۵) از همان آیات نخست سوره بقره می توان دریافت که مسئله اقتصادی در کنار مسائل اعتقادی از چنان اهمیتی برخوردار است که ایمان منهای اصلاح این دو مسئله مهم، ایمانی کامل و مایه رستگاری و فلاح انسان نخواهد بود. در حقیقت هرکسی یا هر جامعه ای اگر بخواهد به رستگاری و سعادت دست یابد می بایست در کنار اصلاح اعتقادات، به اصلاح مسئله اقتصادی بپردازد.

موارد زیر را می توان جزء حرام خواری و مشاغل حرام در بینش اسلامی شمرد که باید برای داشتن اقتصاد سالم از این موارد دوری کرد: - اسراف و تبذیر، رباخواری، رشوه خواری، کم فروشی، احتکار و ثروت پرستی و مال اندوزی

هم چنین در قرآن و دین اسلام معامله و درآمدزایی با موارد ذیل موجب بطلان است. از جمله:

۱- خرید و فروش اعیان نجسه؛ ۲- خرید و فروش آلات قمار و لهو و لعب؛ ۳- کسب درآمد از طریق غناء؛ ۴- کسب درآمد از طریق قمار؛ ۵- معامله ای که متضمن ربا باشد؛ ۶- معامله ای که متضمن غش باشد؛ ۷- کسب و کاری که مستلزم غیبت مسلمانی باشد.

فرهنگ انس گرفتن با مسجد و در راس آن نماز به عنوان یک حرکت ارادی، آگاهانه و مستمر باید از آغاز دوران کودکی در نظام تربیتی خانه و مسجد به عنوان یک اصل مهم تربیتی مد نظر قرار بگیرد تا فطرت خداجویی کودک به گونه‌ای رشد و پرورش یابد که هیچ عامل و شرایطی نتواند موجبات انحراف او را فراهم سازد. توجه به نماز سبب کاهش بسیاری از معضلات و ناهنجاری های اجتماعی و اخلاقی در جامعه خواهد شد. هم چنین با نهی از منکر از همه مفساد اجتماعی جلوگیری می شود. نهایتاً اینکه نماز نقش بازدارندگی در ارتکاب جرم، گناه و هم چنین رفع تمامی ناهنجاریهای اجتماعی، اقتصادی و .. دارد. پس در نظام عقیدتی اسلام و در یک جامعه نمازگزار، همه فعل و انفعالات از جمله رفتارهای اقتصادی در جهت رشد روحی و معنوی انسان ها است.

نقش نماز بر اقتصاد:

امروزه چگونگی پیشرفت اقتصادی یکی از مهم ترین مسایل جهان است که در هر جا به روش های مختلف ارزیابی می شود. به ویژه آن که اقتصاد به عنوان یک اهرم، در حیطه سیاست و فرهنگ عمل می کند. بدین جهت، بحث تأثیر نماز بر اقتصاد را بررسی می کنیم. نماز با ایجاد هنجارهای هماهنگ، از بروز ناهنجاری ها جلوگیری کرده و روند توسعه اجتماعی را شتاب می بخشد؛ زیرا با افزایش روابط بین گروهی، اعتماد متقابل را تعمیم داده و با گسترش دوستی ها و پیوندهای اجتماعی، تضادهای هنجاری را کنترل کرده و به تبع آن

ارزش های ثابت و استوار را جای گزین می کند. رفع اختلالات هنجاری جامعه، سبب تقلیل دامنه کنترل رسمی از سوی دولت می شود که این خود، چند پی آمد جدی را به همراه دارد: الف) پایین آمدن هزینه های اقتصادی جامعه، افزایش پس انداز، افزایش سرمایه گذاری، رشد اقتصادی؛

ب) گسترش و افزایش نوآوری و خلاقیت، رشد علوم، فنون و تکنولوژی، رشد اقتصادی؛

ج) محو زمینه های بروز مفاسد اجتماعی و اداری، تعهد شغلی و کاری و انضباط مالی، بالا رفتن اثر بخشی و کارایی؛

د) افزایش قدرت انطباق جامعه ای و تقویت جامعه کل.

۱ نماز و بهره وری

توجه به میزان بهره وری از مهم ترین عوامل توسعه و رشد اقتصادی به حساب می آید. نظافت، حفظ و نگهداری، برنامه ریزی، مهارت در انجام کار و داشتن انگیزه از عوامل مؤثر بر بهره وری اقتصادی است.

در بطن نماز آموزش هایی وجود دارد که در ارتقای فرهنگ بهره وری مؤثر بوده و در شرایط کنونی می تواند مورد استفاده قرار گیرد. با توجه به اینکه نماز «بهترین عمل» است، این توقع می رود که در رشد و تعمیق فرهنگ بهره وری نیز نقش کلیدی خود را ایفا کند. به ویژه آن که در محورهای قبل به جایگاه نمازگزاران در ساختار کلان جامعه اشاره کردیم.

از آیات و احادیث مربوط به اهمیت نماز در می یابیم که از آموزش های نماز می توان مبانی بهره وری در زمینه های اشتغال، محو بیکاری، توزیع عادلانه درآمد ملی، رشد و توسعه اقتصادی و در نتیجه محو تورم و ایجاد اقتصاد سالم و زندگی با آسایش را استنباط کرد که از آن جمله می توان به نکات زیر اشاره کرد:

۱. نظم کاری یکی از عوامل اساسی پیشرفت است. از اختصاص اوقات معینی از شبانه روز برای نمازهای واجب در می یابیم که برای دیگر امور خود یک نظم کاری را تعریف کنیم

۲. توجه به وقت، مکان پاک، بدن تمیز، ایستادن رو به یک جهت مشخص، توجه به غصبی نبودن مکان و... که در نماز باید رعایت شود، به سبب افزایش دقت در مسایل پیرامونی یک رفتار، فرهنگ بهره وری را در نزد نمازگزار درونی می کند.
۳. انجام اضافه کار، کار در شب، کارهای جبرانی و استیجاری را می توان از نمازهای واجب و مستحب الگو برداری کرد.
۴. کار گروهی، رابطه نزدیک و صحیح مدیریت با پرسنل، ضرورت وجود روابط انسانی در محیط کار و... را می توان از رابطه نماز گزاران با امام جماعت و یکدیگر الگو برداری کرد.
۵. اندازه شناسی و تمرکز فکری... را نیز می توان از دیگر پی آمدهای نماز دانست که در ارتقای فرهنگ بهره وری مؤثر است.
۶. برپایی نماز انسان را از فحشا و منکر باز می دارد. ۲. بیکاری، انجام کار بدون تخصص، نداشتن وجدان کار، بی تقوایی در کار، انجام کارهای مضر، بی دقتی در کار، عدم برنامه ریزی، نبود اخلاص در کار، بلندی آرزو، غرور، تنبلی، شتاب بی مورد، ناسازگاری در محیط کار، عدم توجه به زمان، اسراف در منابع تولید و تبعیض در کار از جمله مصادیق منکرات و زشتی هایی هستند که به طور مستقیم بر میزان بهره وری تأثیر زیان بار می گذارند و نماز می تواند زمینه کنترلی آن ها را فراهم کند.
۷. نماز باید در حالت هوشیاری و بدون کسالت انجام شود. ۳. این امر تمرین خوبی برای کارهای دیگر خواهد بود که نیاز به هوشیاری دارند. طاعات فرسی
۱. حسن توانایان فرد، بهره وری در آموزش های نماز.
۲. «ان الصلاة تنهی عن الفحشاء و المنکر؛ نماز انسان را از بدی و پلیدی باز می دارد».
- عنکبوت: ۴۵.

۳. و لا تقربوا الصلاة و انتم سُکاری؛ در حالی که مست هستید به نماز نزدیک نشوید». نساء:

۴۳

مدیریت زمان و نماز اول وقت:

یکی از مستحبات مؤکد، اقامه نماز در ابتدای زمان شرعی است که عمل به این مستحب، مستوجب ثواب اخروی است. ولی پیچیدگی زندگی مدرن و اشتغالات فراوان مسلمانان در زمانه ما موجب شده کمتر «فرصت» عمل به این مستحب شرعی را یافته و نمازهای یومیه - که بر اساس آیات ۱۷ و ۱۸ سوره روم واجب شرعی است- با تأخیر خوانده شود. همانگونه که در روایات آمده است، رسول مکرم خدا صلی الله علیه و آله وسلم مشغول به هر کاری بودند، چون وقت نماز فرا می رسید رنگ رخساره ی ایشان دگرگون می شد و حضرتش همچون معشوقی مضطرب به اقامه نماز می شتافتند. اگر همه مسلمین چنین تقیدی در عمل به سنت نبوی داشتند شاید امروز این مسأله دغدغه ای را بر نمی انگیخت..

برای هر مسلمانی اقامه نماز اول وقت نه تنها از نظر فقهی عمل به یک مستحب شرعی و آرامش درونی و ثواب اخروی است، بلکه از نظر عقلی و با در نظر گرفتن آموزه های مدیریت زمان امری صواب و بجا در انجام امور روزانه است.

فرد مسلمان نیز در مواجهه با صدای اذان و دعوت به اقامه نماز اگر بر اساس سؤالات علمی مذکور عمل کند براساس تأیید و توصیه ی عقل معاش اندیش، اقامه نماز اول وقت را در اغلب زمان ها بر دیگر کارها ترجیح داده و برتر می شمارد.

اول آنکه این کار -یعنی نماز- باید انجام شود و ترک یا تأخیر در فرجه زمان شرعی مقرر نیست و حتی اگر به هر دلیلی اقامه نشود قضای آن بر فرد مسلمان و حتی وارث او واجب می شود. دوم آنکه نماز را براساس اصل وجوب عینی در فقه هر فردی باید رأساً و شخصاً اقامه کند و امری قابل تفویض نیست. سوم آنکه بین پنج حکم شرعی واجب، مستحب، مباح، مکروه و حرام اولویت دوم را دارد و این خود مشوق فرد دیندار و متشرع در عمل به این مهم

است به همین سادگی و آسانی و جوب عقلی اقامه نماز اول وقت برای مسلمانان محرز است؛ حال آنکه شریعت چون بر آسان گیری بنا شده آن را مستحب می داند تاکید به نماز اول وقت انسان را با مدیریت زمان آشنا می کند:

برخی از افراد حرکت زمان را به خاطر غفلت هایی که دارند تشخیص نمی دهند، در حالی که مدیریت زمان اساسا برای موفقیت انسان لازم است.

نماز در فرهنگ ما به عنوان یک عامل و ابزار تربیتی برای ارتقاء روح است. چون ما در عالم ماده و خاک زندگی می کنیم گرایش ما به محسوسات بیشتر است و برای این که روح ملکوتی خود را سیراب کنیم به تعبیر روایت «الصلاه معراج المومن» با نماز به سمت معنویت گرایش پیدا می کنیم و تعلقات ما نسبت به دنیا کم می شوند.

برای اقامه نماز لازم است که در کنار طاهر بودن دارای نظم و انضباط باشیم. نماز دهها قاعده دارد. نماز اگر به جماعت اقامه شود تمرین یک نظم جمعی است. نماز می تواند ما را منظم کند و یک انضباط جمعی به ما بدهد. در نماز جماعت رکوع و سجود همه با هم یکی است و این به این معناست که انضباط و کار گروهی را یاد بگیریم زیرا امام جماعت به عنوان پیشوا در یک گروه کوچک است... نتیجه گیری:

هرگونه الگوی اقتصادی که مانع از رشد اقتصادی و شکوفایی جامعه شود و راه را بر بهره مندی بیش تر مردم از نعمت ها، امکانات، ظرفیت ها و توانمندی های جامعه بگیرد، به عنوان الگوی نادرست شناسایی و معرفی می شود. از جمله الگوهای نادرست مصرف از نظر نماز؛ می توان به کنز، تکاثر، اسراف، تبذیر و ریخت و پاش، اتراف و رفاه زدگی و مانند آن اشاره کرد. بنابراین لازم است که این گونه الگوی مصرف اصلاح شود و جامعه به شکلی مدیریت گردد تا بتواند از همه امکانات به درستی و مناسب بهره گیرد و به رشد و کمال واقعی و شکوفایی تمدنی دست یابد. از نظر قرآن و نماز مبارزه با مفاسد اقتصادی در جامعه

(بقره آیه ۱۸۸ و ۲۷۸ و ۲۷۹ و آل عمران آیه ۱۳۰ و آیات دیگر) امری لازم و ضروری است و بی آن نمی توان امید داشت که جامعه ای رنگ سعادت و خوشبختی را به خود ببیند. مبارزه ای که اسلام و قرآن در حوزه اقتصادی با مفاسد اقتصادی پیشنهاد می کند شامل همه عرصه های تولید و توزیع و مصرف می باشد. از این رو برای دست یابی به شیوه درست و الگوی صحیح، به عناصر و علل و عوامل مهم آن توجه داشته و برای هر یک، برنامه و دستورالعملی خاص تعریف می کند. در بخش مصرف نیز با تأکید بر درست مصرف کردن، از هرگونه اتراف و اسراف و تبذیر و ریخت و پاش بر حذر می دارد و آن را به عنوان گناهی نابخشودنی شناسایی و معرفی می کند.

و در آخر این که؛ بررسی آثار اقتصادی نماز و مسجد: امروزه مسائل اقتصادی از مهم ترین مسائل دولت ها و افکار عمومی است که بر سلطه سیاسی، فرهنگی و نظامی کشورها مؤثر است. اسلام، دینی کامل است که به هم جنبه های زندگی بشر توجه و زندگی اقتصادی جامعه را نیز به خوبی هدایت کرده است. مسجد، یکی از نهادهای دینی است که جنبه های اقتصادی نیز دارد. در این جا این جنبه ها را بررسی می کنیم:

کاهش کنترل، کاهش هزینه

مسجد به عنوان کانونی دینی، با تقویت برتری های اخلاقی، حس خداپاوری را در افراد اهل مسجد بارور می کند و به این وسیله، در همه حال خدا را بر کارها و فعالیت های خود ناظر و شاهد می دانند و بدون اینکه کسی بر آن ها نظارت کند، کار خود را به بهترین شکل انجام می دهند. کاهش گسترده نظارت و کنترل رسمی در سطح اجتماع بر ابعاد کلان اقتصادی مؤثر است و با کاهش هزینه هایی که دولت ها صرف نظارت بر نیروهای اجرایی می کنند.

فقرزدایی

فقر یکی از مباحث عمده اقتصادی است که نشانه ضعف مدیریتی و اقتصادی است. مسجد از دو راه می تواند به براندازی فقر کمک کند:

۱- مالیات های اسلامی: زکات و خمس، دو نوع مالیات اسلامی هستند که از اسلام برای زدودن فقر در سطح جامعه در نظر گرفته است که متأسفانه برخی از مسلمانان به دلیل دنیا دوستی، از پرداخت آن ها خودداری می کنند. مسجد با تقویت دین داری و با توجه به فضای معنوی حاکم بر آن، نمازگزاران را به شیوه اسلامی تربیت می کند و در نتیجه آنان با پرداخت خمس و زکات، به فقیران مسلمان کمک می کند.

۲- انفاق و قرض الحسنه: انفاق و صدقه یکی از ارزش های اسلامی است که نقطه مقابل ثروت اندوزی است. اجتماع مسلمانان در مسجد، روحیه تعاون و همکاری را افزایش می دهد و با پند و اندرز مبلغان دینی در مسجد، جریان های فقرزدایی در سطح جامعه افزایش می یابد. با قرار دادن صندوق صدقه، و کمک به فقیران در مسجد، شناسایی فقیران آبرومند به وسیله هیئت امنا و جمع آوری کمک های نمازگزاران، گام مهمی در زدودن فقر برداشته می شود.

براساس آنچه گذشت، مبانی بینش نظام اقتصادی اسلام یک نظام بینشی خاص و منسجم است که زیر بنای منطقی اهداف، اصول راهبردی می باشد. اهداف نظام اقتصادی اسلام زمینه ساز تحقق سعادت فرد و جامعه به مفهوم ویژه ای است که برخاسته از جهان بینی اسلامی است. اصول راهبردی این نظام نیز نتیجه منطقی مبانی بینش آن است - توجه به پیشرفت مادی مسلمانان و توسعه زندگی در دنیا به عنوان مقدمه آخرت یکی از الزامات نظام اسلامی است. تجلی این مهم در قالب نظام اقتصادی و ابعاد مختلف آن محقق خواهد شد. در متن این نظام اقتصادی و در نگرش انسان مومن و نمازگزار کار و تلاش فکری، جسمانی و تامین معاش اصلی مهم به شمار می رود. بر این اساس نماز به عنوان منبع خیر و برکت و رزق موتور حرکت ارادی، آگاهانه و مستمری است که دائماً تکرار و روحیه تکاپو و جنبش را ایجاد می نماید. در مقابل نقش بازدارندگی نماز در ارتکاب گناه و زدودن آلودگیهای اقتصادی (وامخواری، رشوه، ربا، کم فروشی و...) که از مصادیق مفسده اقتصادی محسوب می گردند

توسل به هر روش و شیوه ای را برای جلب منافع اقتصادی موجه نمی داند. در نظام اقتصادی اسلام، نمازگزار در همه حال خداوند را بر امور خود ناظر و شاهد می داند و بدون اینکه کسی بر رفتار او نظارت داشته باشد همواره خود را در محضر خداوند می بیند. این امر (کاهش گسترده نظارت و کنترل رسمی در سطح اجتماعی)، برابری کلان اقتصادی نیز موثر بوده و نتیجه بدیهی آن کاهش هزینه های دولت در امر نظارت اجتماعی خواهد بود. در نظام اقتصادی اسلام، رفتارهای اقتصادی مانند: صدقه، انفاق، زکات، خمس و ... به عنوان مصادیقی از ارزشهای نظام اسلامی در تقابل با مال اندوزی و تکاثر ثروت است. وجود این باور در نمازگزار، روحیه تعاون، نودوستی و اهتمام به امور محرومین را ایجاد و از این طریق جریان فقرزدایی را در جامعه افزایش می دهد. پیشنهادات بنا برآنچه در این نوشتار حاصل شده است، ناظر بر مواردی است که در راستای کاربردی نمودن دستاورد های مقاله ارائه می نماید: ۱- توجه و تاکید بر محوریت حیات طیبه نمازگزار در جامعه اسلامی، تبیین نظام اقتصادی اسلام و تعیین جایگاه و موقعیت نمازگزاران در آن. ۲- آسیب شناسی اقتصادی و اجتماعی در حوزه برنامه ریزی طرح جامع نماز در سطح جامعه. ۳- معرفی نمونه ها و الگوهای برتر «نمازگزار موفق» در عرصه های اقتصادی و تشریح رمز توفیقات حاصله در سایه نماز برای عموم جامعه به ویژه نوجوانان و جوانان. ۴- گفتمان نماز با محوریت نماز و کسب و روزی حلال در مراکز آموزشی، اداری، اصناف و ... ۵- تهیه و تدوین منابع مورد نیاز تبلیغاتی مشتمل بر مضامین نماز و برکات اقتصادی آن و ارائه به مخاطبان از طریق: تابلوهای تبلیغاتی و نصب در اماکن عمومی و پرتردد، تهیه کتابچه ها و جزوات آموزشی و ... ۶- ارائه برنامه های اثر گذار فرهنگی، تربیتی در قالب های: ساخت فیلم، استفاده از ابزار هنر، مسابقات کتابخوانی، ذکر داستان، حکایات و پنندهای آموزنده مرتبط با موضوعات نماز و برکات اقتصادی آن.

منابع:

قرآن کریم

نهج البلاغه

ایروانی، جواد (۱۳۸۰)، اخلاق اقتصادی از دیدگاه قرآن و حدیث، قم، نشر هدایت، صص ۲۶۴-

۲۶۱

باوندی، فهیمه (۱۳۸۸)، بررسی گرایش و عدم گرایش جوانان به نماز، هجدهمین اجلاس

سراسری نماز، قم

رزاقی، ابراهیم، (۱۳۷۴)، الگوی مصرف و تهاجم فرهنگی، تهران، چاپخش، صص ۱۶۳-۱۶۴

شهابی، آرش (۱۳۸۸)، نقش نماز در زندگی فردی و اجتماعی، هجدهمین اجلاس سراسری

نماز، قم

مجله معارف فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۳ شماره ۱۸

مکارم شیرازی، ناصر و دیگران (۱۳۷۷)، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ج ۴، ص

۲۷۲

مهدوی کنی، محمدرضا، (۱۳۷۹)، اصول و مبانی اقتصاد اسلامی در قرآن، تهران، دانشگاه امام

صادق (ع).

موسوی، سید جمال‌الدین، (۱۳۷۵)، ملاحظاتی پیرامون پیامهای اقتصادی قرآن، قم، نشر یاسر.

موسوی، سیدمهدی، (۱۳۷۱)، پژوهشی در اسراف یا آفت سرمایه ها، قم، دفتر تبلیغات اسلامی.

میرمعزی، سیدحسین، (۱۳۷۸)، نظام اقتصادی اسلام، اهداف و انگیزه‌ها، تهران، مؤسسه فرهنگی

دانش و اندیشه معاصر.

میرمعزی، سیدحسین (۱۳۸۱)، ساختار کلان نظام اقتصادی اسلام، تهران، مؤسسه فرهنگی

دانش و اندیشه معاصر.

- میری جهرمی، محبوبه (۱۳۸۸)، پرورش اخلاق و اخلاص در پرتو نماز، هجدهمین اجلاس سراسری نماز، قم
- تفاسیر نورالثقلین، منهج الصادقین .
- تفسیر مجمع البیان .
- تفسیر صافی .
- تفسیر اثنی عشری .
- تفسیر فرقان .
- تفسیر مجمع البیان .
- کافی، ج ۶، ص ۴۹۹ .
- تفسیر منهج الصادقین .
- تفسیر نور، محسن قرائتی، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۸۳ ش، چاپ یازدهم
- اطیب البیان فی تفسیر القرآن سید عبدالحسین طیب، تهران: انتشارات اسلام، ۱۳۷۸ ش، چاپ دوم
- تفسیر اثنی عشری حسین حسینی شاه عبدالعظیمی، تهران: انتشارات میقات، ۱۳۶۳ ش، چاپ اول
- تفسیر روان جاوید محمد ثقفی تهرانی، تهران: انتشارات برهان، ۱۳۹۸ ق، چاپ سوم
- برگزیده تفسیر نمونه، ناصر مکارم شیرازی و جمعی از فضلا، تنظیم احمد علی بابایی، تهران: دارالکتب اسلامیه، ۱۳۸۶ ش
- چاپ پنجم ۱۳۸۶ ش تفسیر راهنما علی اکبر هاشمی رفسنجانی، قم، بوستان کتاب (انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)،
- محمدباقر محقق، نمونه بینات در شأن نزول آیات از نظر شیخ طوسی و سایر مفسرین خاصه و عامه، ص ۸۸۳.